

ЗАШТО ЈЕ ТЕРОРИЗАМ ТЕШКО ДЕФИНИСАТИ

Радослав Гаћиновић

Институт за политичке студије – Београд

Светозара Марковића 36

Тел. 011 33 49 203; 33 49 205, 063 511 755

E-mail: gradoslav@ptt.rs

Апстракт: *Рад је посвећен појмовном одређењу савременог тероризма и проблем-има науке на путу ка општеприхватљивој дефиницији тероризма. У свом раду, поред појмовног одређења, аутор нуди своју дефиницију тероризма. Посебна пажња се посвећује мотивима носилаца савременог тероризма уз аргументацију да је сваки тероризам поли-тички мотивисан. У раду је присутна анализа појмова и њихово дефинисање, као што су, поред тероризма, терор, криминал и герила. Критички су анализирани дефиниције тероризма најпознатијих аутора, а посебно се проблематизују академске и административне дефиниције тероризма које аутор овог рада назива дефиниције "по наређењу".*

У раду се наглашава да се против терористичких активности и других облика угрожавања мора, првенствено, борити самим системом државе и друштва, његовом снагом, квалитетом, виталношћу, демократичношћу, која се налази у његовој основи, правном државом и даљим развојем слобода и права грађана, те учвршћивањем тих односа у свим област-има друштвеног живота.

Кључне речи –Тероризам, Терористичке активности, Антитероризам, Терор, Герила, Међународна заједница, Мотиви

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Терористичке активности су у XX веку биле енигма и велики проблем за међународни систем безбедности, али ће бити још већи у XXI веку, па је сваки помак у изналажењу метода, идентификације и садржаја тероризма значајан напредак ка стварању претпоставки за успешно супротстављање том виду насиља. Значи, неопходна је интензивна припрема свих а не само неких држава кроз повезивање теорије и праксе у препознавању и супротстављању све чешћем и опаснијем насиљу. Проучавањем ове врсте насиља долази се до спознаје да је проблем тероризма био заиста један од проблема XX века, развијајући се на основама отуђености појединаца и група, националним сукобима, тензијама, злоупотреби власти у земљама под влашћу диктатора и нефункционисању правних држава. Према идеолошкој основи тероризам се најчешће јављао у прошлости као ултра-десни ("црни" односно фашистички) и ултралеви ("црвени"), тј. квазиреволуционарни, дакле интризично мотивисани циљни тероризам. У односу на простор деловања, тероризам се дели на урбани, рурални, тероризам на пловним путевима и тероризам у међународном ваздушном саобраћају. Према присуству на тлу сопствене државе дели се на унутрашњи и међународни, јер је у том смислу одлучујући *"елемент иностраности"*. Унутрашњи терористи на територији сопствене државе могу извести терористички акт против страних дипломатских представништава или лица са дипломатским имунитетом што представља елемент иностраности и тако постаје међународни. Дакле, о унутрашњем тероризму

се може говорити само онда кад су грађани, власт или добра сопствене земље мета насиља или претње насиљем од стране терориста.

Савремене облике међународног и унутрашњег тероризма треба појмовно разликовати од других, на изглед сличних активности, као што су герила, криминал и терор.

За разлику од терориста, герилци носе исте униформе и формацијско наоружање; јавно се појављују – никада се не скривају и јавно саопштавају циљеве своје борбе. У Женевској конвенцији од 12. августа 1949. године гер-илска дејства су дефинисана у члан-овима 4, 1 и 13, а герилци морају испуњавати и услове из члана 1. Хашког правилника и то: морају на челу имати лице одговорно за своје потчињене; морају имати одређени знак распознавања – амблем који се може уочити са растојања; морају се придржавати одредба међународног ратног права.

Криминалац, као и терориста, користи насиље као средство за постизање сопственог циља. Без обзира на то да ли криминалац користи насиље као средство за стицање новца или материјалног богатства, или убија или наноси повреде одређеној жртви за новчану накнаду, увек делује првенствено из себичних (личних) разлога. За разлику од тероризма, насилни чин обичног криминалца није срачунат на изазивање последица – нарочито не психолошких – изван самог чина. Криминалац користи неки насилни чин за, на пример, "терорисање жртава". Зато се под активношћу криминалца не подразумева из-азивање ефеката према маси или околини, па је најзначајнија разлика између терористе и криминалца у томе што криминалац није заинтересован за утицај на јавно мњење – једино жели да узме новац и побегне, и да, при томе, буде што мање запажен.

Такође, да би се могао успешно дефинисати тероризам неопходно је разликовати тероризам од терора (страховладе) као насиља државе и њених институција према сопственим грађанима. У недемократским друштвима држава примењује терор и према својим грађанима ради насилног утицаја на јавно мњење у циљу изнуђивања неких политичких одлука које у демократским околностима грађани те државе не би прихватили. Некада држава примењује терор и против сопствене опозиције, тј. кад у њој постоје довољно јаке политичке личности које би у датим политичким околностима за режим представљале политичке проблеме. Треба разликовати две основне врсте терора: Геноцидни терор и терор као начин владања. Геноцидни терор има за циљ потпуну ликвидацију једне наци-оналне, етничке или верске групе. За разлику од геноцидног терора, терор као начин владања је рационалнији, јер уништење и није прави циљ владања људима, јер када актер терора све уништи онда нема над ким да влада. Круг жртава је ужи од укупног стано-вништва, док се под ширу мету може подвести манипулација и застрашивање.¹

ПОКУШАЈ ДЕФИНИСАЊА САВРЕМЕНОГ ТЕРОРИЗМА

Свремена наука улаже велике напоре да понуди опште прихватљиву дефиницију тероризма. Међутим, и поред тога што тероризам представља праву пошаст савремене цивилизације политика многих моћних држава одлаже дефинисање савременог тероризма. У питању су двоструки стандарди, када неке државе користе тероризам тј. планирају без ан-гажовања сопствених војних снага изазвати сукобе и нестабилност у регионима. Дакле, не-ма добрих терориста, или праведног тероризма(сви су терористи лоши и неправедни), без обзира што некада велике силе

¹ Војин Димитријевић, "Страховлада", Рад, Београд 1985. год. Стр.105 – 167.

својим непринципиелним тумачењем ових појава доводе у заблуду јавно мњење приликом препознавања савременог тероризма. У појмовном одређењу савременог тероризма присутне су *академске и административне* дефиниције.

У речнику француског језика, тероризам се тумачи као "скуп аката насиља које нека политичка организација врши да би утицала на становништво и створила неку климу несигурности."¹

У речнику енглеског језика тероризам се прецизира као "метод владавине или супростављања некој влади покушавајући да проузрокује страх."²

У речнику италијанског језика тероризам се представља као "средство екстремног и илегалног насиља у политичкој борби."³

На пример, Р. Лемкин (Raphael Lemkin)⁴ одређује тероризам као умишљену употребу било каквог средства којим може да се створи општа опасност (*danger commun*). Та општа опасност је уствари опасност која прети интересима више држава или њиховим грађанима. Овај аутор сматра да се тероризам у најширем смислу састоји од застрашивања људи извођењем насилних радњи.

А. Сотиле⁵ под тероризмом подразумева метод криминалне активности коју карактеришу терор и насиље ради постизања одређеног циља. То је, дакле, криминални акт којим је изведен уз застрашивање и насиље ради остваривања одређене намере.

Г. Понтера⁶ дефинише тероризам као сваки акт који је изведен као метод политичке борбе, уз употребу екстремног насиља према жртвама. Теоретичар Гласер сматра да је тероризам "коришћење насиља уз помоћ различитих средстава са циљем да се постигне појединачна, лична корист на рачун друштва или да се оствари одређена политичка доктрина од чега ће зависити да ли је у питању злочин општег права или политички деликт".⁷ Према А. Шмиду искристалисала су се 22 елемента који карактеришу појам тероризма: употреба силе; политичко својство; изазивање страха; застрашивање; претња; очекивање психолошких ефеката; различитост жртава и шири предмет напада; организовано деловање; методи у стратегији борбе; кршење правила и нечовечност; уцена и принуда; публицитет; самовоља и одсуство дискриминације; најчешће жртве – цивили; жртве у принципу – невине особе; организовано вршење насиља; експонирање и приказивање "својих поступака" другима; непредвидивост; прикривеност; понављање; злочиначко својство; захтеви и ултиматуми који се упућују другим људима.⁸

¹ Dictionnaire de la langue française par Paul Raubert, rédaction dirigée par A. Reyet, J. Rey-Debove, Paris, 1979, p. 1950.

² The Random House Dictionary of the English language, The Unabridged Edition, Edit, Director S. B. Flaxner, New York, p. 1466.

³ Il grande Dizionario Garzanti della lingua italiana, l'opera è stata rielaborata dalla Redazione, diretta da Lucio Felici, Milano, 1989, p. 2006; E. Palazzi, Dizionario della lingua italiana, Garzanti, Milano, 1965.

⁴ R. Lemkin, Faut-il un nouveau droit des gens nommé terrorisme, Revue de droit pénal et criminologie, Belgique, br. 13/1933, str. 900-901.

⁵ A. Sottile, Le terrorisme international, Recueil des Cours, Paris, T. 65, 1938, str. 96.

⁶ G. Pontera, Violenza e terrorismo, Il problema della definizione e della giustificazione, Dimensioni del terrorismo politico, Milano, 1979, str. 58.

⁷ Међународна политика, 1. 9. 1998. год. стр. 7.

⁸ Др Радослав Гаћиновић, Тероризам, Драслар партнер, Београд, 2005. стр. 39.

Чак је и Маркс размишљајући о тероризму написао: "У већини случајева тероризам је скуп некорисних свирепости, које чине људи који су сами за-плашени, покушавајући да прекину несигурност."¹

В. Лакер(Walter Laqueur), некадашњи директор лондонског Института за савремену историју је избројао укупно 109 дефиниција тероризма у периоду од 1963 – 1981 године, а до данас их има много више. Неуспели покушаји да се утврди свима прихватљива дефиниција веома су бројни. Он сматра да је тероризам допринос постизању политичког циља нелегалном употребом силе, када су мета невини људи.

Тероризам је, дакле, " посебно правни појам" (*delictum sui generis*) – његова историја је тесно везана за историју политичког деликта.

М. Креншо (Martha Crenshaw) сматра да се тероризам не може дефинисати ако се не анализира сам акт тероризма, његов циљ и шансе за успех. За Креншову тероризам пре-дставља друштвено и политички неприхватљиво насиље уперено против невиних људи да би се постигао психолошки ефекат.²

Р. Крелинстен (Ronald D.Crelisten), дефинише тероризам као форму политичке комуникације. Прецизније, то је намерно коришћење насиља или претње насиљем које тр-еба да изазове стање страха(или терора), док су захтеви за попустљивошћу усмерени према другој групи мета. Изазвани терор је средство помоћу којег се изазива попустљивост или послушност. Обично, спровођење насиља или претња насиљем усмерени су на једну групу мета (жртве), док су захтеви за попустљивошћу усмерени према другој групи мета. Дакле, и овде се говори о троструком односу између терориста и две различите групе мета. Што се тиче послушности, она се изазива или одржава код једне групе мета, док она ослаби код оне групе мета од које се захтева попустљивост, као и код других група које теористи сматрају својим непријатељима. Без обзира на то о каквом циљу се ради, сваки тероризам је створен да утиче, на један или други начин, на односе између људи, појединаца или група. Кад се све сабере, долазимо до закључка да је тероризам тактика употребе или претња насиљем која има комуникативну сврху. Како и зашто се користи, зависи од контекста.³

Џ. Стерн (Jessica Stern) сматра да тероризам представља акт насиља или претња на-сиљем против лица која нису борци, а са циљем да се изврши освета, постигне застрашивање, или на други начин утиче на неку публику.⁴ Ова дефиниција је прилично неспецифична, не идентификује починиоца нити његову намеру.

Б. Ганор (Boaz Ganor), директор израелског Института за против-тероризам и бивши аналитичар израелског Министарства за против тероризам, приступио је дефинисању тероризма преко одређивања места тероризма међу насилним сукобима, где тероризам спада у конвенционалне сукобе, и сматра да је "тероризам насилна борба која користи или прети коришћењем насиља према цивилима, због постизања политичких циљева, док је герилска борба насилна борба која користи или прети коришћењем насиља према војним метама, снагама безбедности или политичким вођама, због постизања политичких циљева."⁵

¹ Маркс – Енгелс : "Писмо", јули 1870 – децембар 1874, "Дело", том 40, "Просвета", Београд 1979, стр. 47.

² Џонатан Р. Вајт, *Тероризам*, Alexandria Press, Београд, 2004, стр.10

³ Ibid.

⁴ Иван Димитријевић, *Проблематика научно-теоријског дефинисања тероризма*, Часопис "Безбедност" бр.6/2005, стр. 973

⁵ Ibid. стр.974

Професор политичких наука са универзитета Џорџ Вашингтон Нетан Браун(Nathan Brown) дефинише тероризам као "извођење насилног акта, упереног против једне или више личности, са намером од стране починиоца тога акта да застраши једну или више особа и да на тај начин проузрокује остварење једног или више политичких циљева тога почи-ниоца"¹

В. Димитријевић сматра да је сваки акт тероризма политички мотивисаних изврш-илаца одређен односом према власти и да је "према томе политички". Ако политичку сушт-ину може понекад замаглити разноликост, тиме се суштина неће променити.²

Академске дефиниције тероризма потврђују да су најчешћи елементи дефиниције тероризма насилје као *метод*, грађани и влада као *мете*, изазивање страха и изнуђивање политичких или социјалних промена као *циљеви*, а велики број жртава коме теже терорис-ти указује на *спектакуларност* као дефинициони елеменат тероризма.

Терористичке активности, све док су терористичке, никада немају масовну подршку грађана и становништва. Ако је пак имају онда то више није тероризам већ герила или масовни устанак становништва. Веома је битно при том знати да захтеви терориста ника-да нису реални нити на закону утемељени.

Академске дефиниције су засноване на научном тумачењу проблема савременог тер-оризма. Иако већина њих има неоспоран квалитет, неке од академских дефинија се осла-њају само на страх као дефинициони елемент тероризма. Међутим, има и других облика насиља, претњи, па чак и самоиницираних доживљаја који могу изазвати страх због чега тероризам у овим дефиницијама није прецизно дефинисан, нити је довољно разграничен, од других политичких, социјалних па и психолошких феномена. Уочава се такође поистов-ењивање тероризма и криминала, тероризма и терора, што свакако одлаже општепр-ихватљиво дефинисање тероризма у светској науци

Познато је да свако ко поседује политичку моћ да дефинише "легитимитет" има и моћ да дефинише тероризам. Због тога је проблем у аналитичком дефинисању тероризма веома присутан.

Административне дефиниције(дефиниције по нређењу) тероризма иако са недоста-цима, једино егзистирају у пракси, нпр: Стејт департмент(US State department), ФБИ(*Fe-deral Bureau of Investigation*), Тим потпредседника САД, Министарство одбране САД, Обавештајна агенција Министарства одбране САД, Приручник америчке војске за борбу против тероризма различито дефинишу тероризам.

Дакле, ткз. административне дефиниције тероризма су оне које су производ одређ-ених државних или међудржавних институција. Њихов недостатак је у рефлектовању идео-логизираних политичких ставова државног или неког другог руководства у општости, или пак у поређењу са једном конкретном ситуацијом што такву дефиницију чини мање гене-ралном и тиме мање применљивом на неку нову, и у много чему различиту ситуацију.

ЗАШТО ЈЕ ТЕРОРИЗАМ ТЕШКО ДЕФИНИСАТИ

Приликом дефинисања тероризма у светској науци се јвљају многе недоумице, као нпр: Како разликовати тероризам од борбе на основу права народа на самоодређење и бо-рбе против окупације; Да ли укључити у дефиницију оне активности државних

¹ Ibid. стр. 41.

² Војин Димитријевић, "Тероризам", Радничка штампа, Београд 1982, стр. 37

оружаних снага које су повезане са потенцијалном употребом нуклеарног оружја (будући да нуклеарно оружје самим својим постојањем изазива велики страх/ужас код људи); Питање односа компрензивне (обухватне) конвенције са постојећим и будућим антитерористичким уговорима. Тероризам је тешко дефинисати и зато што је он "контекстуални концепт" па се политичке, правне и друштвене науке често разилазе у самом приступу дефинисања овог проблема; Зато што се питање дефиниције везује за (де)легитимизацију и криминализацију; Зато што постоји много појавних облика и врста тероризма са различитим појавним манифестацијама; Зато што је термин подлегао разликама у поимању тероризма током протеклих 200 година његове егзистенције. За непостојање општеприхватљиве дефиниције тероризма треба истаћи и следеће разлоге: Због двоструких стандарда великих сила приликом деринисања савременог тероризма и због дефинисања тероризма по наређењу.

Научници немају дилему да је тероризам проблем, али још увек нема јединственог одговора на питање: Шта је тероризам ?

КОМПАРАТИВНОМ АНАЛИЗОМ ДО ПРИХВАТЉИВЕ ДЕФИНИЦИЈЕ

Анализирајући досадашње дефиниције тероризма, може се закључити да је он усмерен против цивилног становништва и институција државе у борби за остваривање политичких циљева. Веома је значајно да се систематски терористичке активности разликују од радњи криминалаца и патолошких убица.

Разликовањем терориста од других облика злочина, долазимо до закључка да је тероризам: неизбежно политички мотивисан; насилан или прети насиљем; усмерен ка далекосежним психолошким последицама ван непосредне жртве насиља; вођен од стране неке терористичке организације чији припадници не носе униформе или ознаке.

Дакле, све досадашње дефиниције тероризма имају свој квалитет, али ниједна још увек није општеприхватљива у Организацији УН. Има за то оправдања, јер су многе дефиниције поткане политичким мотивима од стране онога ко дефинише тероризам, или пак нису убедљиве у дефинисању терористичких радњи, па се тако добија простор за примену двоструких стандарда и одлаже почетак дефинитивног обрачуна са тероризмом на глобалном нивоу.

Међутим, у циљу што прихватљивијег дефинисања тероризма треба имати у виду и следеће:

- Да терориста врши насиље или прети насиљем, да је неизбежно политички мотивисан (*animus terrorandi*) и да припада некој организацији,

- Акције терориста су усмерене ка далекосежним психолошким последицама (терористи није важна сама мета напада колико политички одјек акције),

- Тероризам никада не подржава већина становништва, а ако конкретну врсту насиља подржава већина становништва то више није тероризам већ герила или масовни устанак,

- Захтеви терориста никада нису реални нити су на закону утемељени, они су увек плод политичких мотива – сепаратизам или пак ослобађање њихових чланова из државних затвора,

- Терористи сматрају да је преплашеном човеку лако наметнути своју вољу и на тим премисама граде своју стратегију, држећи стало тензију у јавном мњењу јер нико се не боји онога што је прошло већ неизвесности која долази,

- Тероризам – тај опасни феномен увек је за корак испред органа државне заштите, између осталог и зато што државни службеници размишљају о том проблему

само за време радног времена а терористи 24 часа, што по-тврђују многи шпримери из прошлости,

- Терористи се некада спремају и годинама за акцију која некада траје у минутима,

- Терористи су у предности у односу на органе државне заштите. Они се спремају колико треба, сами бирају мету напада, бирају време напада. Нападају онда кад обично постижу изненађење, нападају обично ткз. меке мете,

- Један од најважнијих а вероватно и пресудни елемент од којег зависи будућност тероризма је реакција друштва а не само реаговање државних органа, већ понашање јавног мњења. Војска и полиција не могу искоренити тероризам. Нажалост, то је данс немогуће урадити, али само одлучност јавног мњења савремени тероризам може држати под кон-тролом.

Дакле, уважавајући између осталог наведене чињенице, веома прихватљива дефиниција тероризма би по мишљењу аутора овог текста би била:

*"Тероризам је организована примена насиља (или претња насиљем) од стране по-литички мотивисаних извршилаца, који су одлучни да кроз страх, зебњу, дефетизам и па-нику намећу своју вољу органима власти и грађанима."*¹

Иако тероризам сви у свету формално осуђују, у пракси се потврдила чињеница да је тероризам ипак ефикасно оружје за остваривање политичких циљева одређених нацио-налних заједница. Историја подсећа да је организација УН формално осуђивала деловање многих терористичких организација у свету, али велике силе нису увек уважиле међун-ародно право, јер су у одређеном тренутку подржали и оснажили деловање терористи-чких организација у многим регионима. Терористичке организације неправедно третирају као ослободилачке, уз масовни публицитет креира се искривљено мишљење јавног мњења у свету. На тај начин се пружа конкретна помоћ терористичким организацијама, а земља жртва насиља се проглашава као творац терора. Тиме јој се одузима легално и легитимно право да се на својој територији бори против тероризма. То је случај са "ОВК" и "АНА" на Косову и Метохији. Ако се овакав тренд двоструких стандарда настави, опасност од савр-еменог тероризма ће се драстично повећати у многим земљама усвету.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Против терористичких активности и других облика угрожавања мора се, најпре, борити самим системом државе и друштва, његовом снагом, квалитетом, виталношћу, демократичношћу, која се налази у његовој основи, правном државом и даљим развојем слобода и права грађана, те учвршћивањем тих односа у свим областима друштвеног живота.

Уколико је демократско друштво етички, економски и организационо јаче и стабилније – утолико се оно осећа одговорнијим за процес заштите друштва и утолико се см-ањује могућност јављања терористичких активности. Потреба за врхунском оспособље-ношћу државних антитерористичких јединица је очигледна.

Међународни систем безбедности у наредном периоду је пред великим изазовима, како очувати колективну безбедност становништва и заштити грађане од ове тешко контр-олисане пошаста. То се између осталог може постићи кроз организовање; врунску обуку и савремено опремање јединица за противтерористичка дејства; сталним праћењем научних достигнућа из области војних, друштвених и

¹ Радослав Гађиновић, "Савремени тероризам", Графомарк, Београд, 1998. год, стр. 31.

техничких наука; анализом досадашњих искустава у антитерористичкој делатности; унапређењем система мера за одвраћање терористичких активности и тиме јачати унутрашњу снагу и способност друштва за наставак демократских процеса. *Поред ових предуслова, основни услов за успех је одлучна опредељеност јавног мњења за супротстављање савременом тероризму.* Стављање под контролу савременог тероризма, био би велики успех Организације УН, јер искорењивање тероризма у свету је засад само жеља већине човечанства.

Summary

Modern science makes great efforts to define contemporary terrorism. However, despite the fact terrorism represents a real plague for a contemporary society, the political of many powerful countries delays to define contemporary terrorism in a generally acceptable manner since double standards are dominating factor. There are not good or bad terrorists, regardless of the fact that the unprincipled interpretation of this phenomenon by the big powers misleads the public opinion in recognizing contemporary terrorism. Terrorist activities are never supported by population on a large scale as long as they are called terrorist. If they have a large-scale support, then they are not terrorism but guerilla or rebellion.

When defining terrorism we must know that the terrorists are unavoidably politically motivated, that they resort to violence, that the terrorist activities are directed towards far-reaching psychological consequences beyond a direct victim or target of an attack and that they must belong to some organization. It is also important to know that terrorist demands are never either realistic or legally based. Therefore, when defining terrorism it should take into account the importance of the definition of terrorism that would provide for the international cooperation as an objectification of the term, i.e. according to which the consequence is a condition without which there would not be a consequence (Conditio sine qua non).

According to the results of his scientific and research work so far, the author of this paper defines terrorism in the following manner: "Terrorism is an organized use of violence (or threat with violence) by politically motivated individuals or groups who are determined to impose their will to the institutions of power and citizens through fear, fright, defeatism and panic."

БИБЛИОГРАФИЈА

- [1] Dennis, A. Pluchinsky: Европски тероризам, Brasseys, Washinton, D.C. 1992.
- [2] Димитријевић, др. В.: Тероризам, "Радничка штампа", Београд 1982.
- [3] Димитријевић, др. В.: Страх овлада, "Рад", Београд, 1985
- [4] Hoffman B.: Унутрашњи тероризам, превод и штампа "Народна књига" и "Алфа" Београд, 2000.
- [5] Horowitz Leonard G, Death in the Air: Globalism, Terrorism, and Toxic Warfare, sandpoint, Tetrahedron, 2001.
- [6] Гаћиновић др Р.: Тероризам, Драслар партнер, Београд, 2005.
- [7] Гаћиновић др Р.: Антитероризам, Драслар партнер, Београд, 2006
- [8] Јаковљевић др. Д.: Тероризам с гледишта кривичног права, "Службени лист СРЈ" Београд, 1997.
- [9] Џонатан Р. Вајт, "Тероризам", Алехандрија Пресс, Београд, 2004. године
- [10] Taylor, Max. I Horgan, John (ur): Тероризам и будућност, Голден маркетинг, Загреб, 2002.
- [11] Wilkinson, P.: Тероризам против демократије, Голден маркетинг, Загреб, 2002.